TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta mechatroniky, informatiky
a mezioborových studií

Metody vytěžování dat

Úvod

František Kynych
19. 9. 2024 | MVD

Část I.:
Organizace předmětu

Organizace předmětu MVD

- Přednášející i cvičící František Kynych (frantisek.kynych@tul.cz)

- Přednášky
  - Každý čtvrtek od 12:30
  - Témata zveřejněna v sylabu
  - PDF přednášky bude zveřejněno na Githubu

- Cvičení
  - Každý čtvrtek od 14:20, navazuje na přednášku
  - 1 dovolená absence (každá další za –1 bod)
  - Implementace témat z předchozí přednášky
    - Bonusové úlohy za +1 bod

Organizace předmětu MVD

- Cvičení
  - Python
  - Možnost získání bonusových bodů
    - Splnění bonusové úlohy
    - Zajímavé nebo nadstandardně propracované řešení úlohy
- Zápočet
  - Docházka
  - Splnění všech úloh ze cvičení
- Zkouška
  - Písemná
  - Úspěch > 60 %
  - Detaily budou upřesněny ke konci semestru

Organizace předmětu MVD

1. Úvod do problematiky
2. Vizualizace dat
3. Vektorizace textu – Word2Vec a GloVe
4. Vyhledávání
5. Vyhledávání 2
6. Vyhledávání na webu
7. Shlukování
8. Shlukování 2
9. BERT model
10. Kategorizace dokumentu podle tématu, detekce sentimentu
11. Doporučovací systémy
12. Detekce anomálií
13. Vyhledávání vzorů
14. Genetické algoritmy

Cíle předmětu

- Seznámení se základními principy NLP, vizualizace a vytěžování dat
  - Jak je implementovat nebo používat
  - Jak je vyhodnotit
  - Jak je vylepšit
  - Kde a jak hledat informace z aktuálního výzkumu

Část II.:
Úvod do předmětu

Vytěžování dat

- Velké množství dat vzniká každým dnem
  - Kvůli jejich množství nejsme schopni vše procházet ručně

- Strojová data
  - Logy a výstupy všech možných systémů
  - Senzory a různá zařízení

- Lidská data
  - Chování uživatelů
  - Chaty, příspěvky, komentáře, různé dokumenty

...

Vizualizace dat

- Grafická reprezentace informací a dat

- Využití pro
  - Získání vhledu do dat
  - Analýzu dat
  - Zobrazení a prezentaci výsledků
  - Zobrazení real time informací o systémech (status, statistiky, …)
  - …
- Potřeba téměř u každé aplikace

Vizualizace dat pro ML

- Vizualizace
  - Průběhu učení
  - Stavu systému
  - Výsledků
  - Struktury modelu
- Užitečné nástroje během celého životního cyklu ML modelu

Vyhledávání

- Důležité pro získání informace z velkého množství dat
- Rychlé získání informace

- Vertikální vyhledávače
  - Zaměřené na více specifický problém (nepracují se všemi daty)
  - Poskytují lepší výsledky v dané oblasti
  - Vyhledávání v obchodech, Google Scholar, …

Vyhledávání na webu

- Rozšíření základní úlohy vyhledávání
- Používá další informace kromě základního textu
  - Analýza odkazů
  - Analýza chování uživatele
  - Počítání prokliků
  - Využití stáří stránky
  - Mnoho dalších vylepšení

Shlukování

- Unsupervised learning
  - Data neobsahují labely
- Seskupení dat dle podobnosti do shluků

- Chceme, aby podobnost dat uvnitř shluků byla vysoká a mezi různými shluky nízká

- Aplikace v
  - Segmentaci trhu
  - Analýza sociálních sítí
  - Segmentace obrazu
  - …

Detekce sentimentu

- Extrakce subjektivního pohledu (náklonost / odpor)
- Detekce kladného, záporného, neutrálního nebo bipolárního sentimentu
  - Bipolarita = kladný a záporný zároveň
- Složitá úloha
  - Tón
  - Polarita
  - Sarkasmus
  - Bias

Doporučovací systémy

- Doporučení dalších služeb nebo produktů založené na historii uživatele
  - Navrhování hudby, zboží, filmů, produktů atd.

- Služba se snaží udržet uživatele déle na jeho platformě nebo o zakoupení produktu uživatelem
  - „The Attention Economy“
  - Možnost vytvoření závislosti uživatele

- Content-based
- Collaborative filtering

Detekce anomálií

- Detekuje datové body, které se odlišují od normálního chování
- Může se jednat o kritický incident, technickou chybu nebo změnu chování uživatelů

- Typy anomálií
  - Global
    - Bod vychylující se z celého datasetu
  - Contextual
    - Nevychylují se z datasetu, ale v pouze dané oblasti
  - Collective
    - Vychyluje se podmnožina datasetu

Vyhledávání vzorů

- Automatický proces rozpoznání vzorů nebo zákonitostí v datech

- Co je to vzor?
  - Skupina datových bodů nebo sekvencí, která se společně často nebo pravidelně vyskytuje v datasetu

- Aplikace
  - Jaké produkty se často kupují dohromady
  - Pokud si uživatel koupí nějaký produkt, co si s nejvyšší pravděpodobností koupí poté
  - Hledání inherentních pravidelností v datech

Genetické algoritmy

- Počátek v 60. letech (J. Holland)
- Heuristický postup, který se snaží aplikací principů evoluční biologie nalézt řešení složitých problémů

- Použité techniky napodobují evoluční procesy známé z biologie
  - Dědičnost
  - Mutace
  - Přirozený výběr a křížení

- Cílem je „vyšlechtit“ řešení zadané úlohy

- Conway’s Game of Life

Textová data

- Primární zaměření tohoto předmětu

- Obsahují velké množství informací
  - Např. názory a preference lidí

  $\Rightarrow$ Vytvoření inteligentních systémů na pomoc lidem

- Generováno a konzumováno člověkem
  - Potřebuje pomoc při procházení obsahu

Co to je NLP?

- Natural Language Processing

- Soubor technik pro zpracování, analýzu a generování textu
- Počátek v 50. letech minulého století (Alan Turing)
  - Turingův test

- Snaha vytvoření programů k porozumění přirozeného jazyka

- Kombinace lingvistiky, statistiky, machine learningu (ML) a deep learningu (DL)

Proč je NLP složitý?

- Jedna věta lze vyjádřit více způsoby
- Potřeba porozumění textu i jeho smyslu
  - Různé jazyky mohou mít různá pravidla
- Použití sarkasmu, abstrakce, dvojznačnost

Příklady aplikací #1

- Vyhledávání
- Filtrování obsahu
  - Detekce spamu, reklamy
- Doporučování obsahu
- Kategorizace
- Extrakce informací
- Detekce sentimentu

Příklady aplikací #2

- Rozpoznání řeči
- Part of Speech tagging (PoS)
  - Rozpoznání slovních druhů
- Rozlišování smyslu slova
- Named Entity Recognition (NER)
  - Identifikace názvu produktu
- Rozlišování odkazování
  - Na koho se v textu nepřímo odkazujeme (on, ona, …)
- Generování textu
- Strojový překlad
- Sumarizace textu
- …

Stav v roce 2022

- Vyřešeno
  - PoS
  - Klasifikace textu
    - Detekce spamu
  - NER
    - Detekce jmen, lokalit, organizací, …
- Velké pokroky
  - Analýza sentimentu
  - Rozlišování odkazování
  - Určení významu slova z jeho kontextu
  - Strojový překlad

Stav v roce 2022

- Velké výzvy
  - Obecné dialogové systémy a chat boti
  - Odpovídání na otázky (Odkaz na současné state-of-the-art)
  - NLP pro jazyky s nízkými zdroji
    - Nedostatek dat pro některé jazyky
    - Univerzální jazykový model
  - Vícejazyčné modely

- Co se změnilo?

Stav v roce 2024

- Příchod ChatGPT v listopadu 2022
- Příchod dalších LLM od konkurence + open-source

- Výzvy
  - Náklady na provoz
  - Správnost výstupu (halucinace)
  - Tokenizace
  - Bezpečnost

Část III.:
Základní metody

Tokenizace

- Rozdělení textu na menší prvky (tokeny)
  + Odstranění interpunkce

Metody vytěžování dat -> | Metody | vytěžování | dat |

- Závislá na jazyku
- Je potřeba jasná definice pravidel

Aren't -> ?

Aren't	
Arent	
Are	n't
Aren	t

Stop words

- Nežádoucí slova v textu
  - Příliš častý výskyt
  - Ovlivnění výsledku algoritmu

Metody **a** vytěžování dat -> Metody | vytěžování | dat

- Např. odstranění spojek a předložek
- Vytvoření stop listu
  - Malé 7-12 slov
  - Velké 200-300 slov

- Moderní systémy je nepotřebují používat (viz Inverse Document Frequency)

Normalizace textu

- Cílem je nalezení slov i v případě odlišností v posloupnosti znaků tokenu
  ⇒ Redukce slova na jeho základní tvar

1. Rozdělení textu na tokeny + lowercase
2. Odstranění stop words
3. Stematizace (Stemming) / Lematizace

(4.) PoS tagging

Stemming vs. Lematizace

- Stemming může redukovat token na slovo, které neodpovídá gramatice
  - people -> peopl
  - V některých aplikacích nemusí vadit
- Lematizace převádí token do základního gramatického tvaru
  - am, are, is -> be

N-gramy

- Sekvence N slov
- Využívané k základnímu modelování jazyka

  Metody vytěžování dat

  Unigramy -> (Metody), (vytěžování), (dat)
  Bigramy -> (Metody, vytěžování), (vytěžování, dat)
  Trigramy -> (Metody, vytěžování, dat)

- Aplikace např. na slovech, písmenech nebo fonémech

N-gramy

- Pravděpodobnost celé věty – řetízkové pravidlo

$$p(w) = p(w_1)p(w_2|w_1) \dots p(wk|w_1 \dots w_{k-1})$$

- Markovský předpoklad
  - Současné slovo závisí pouze na pevně daném počtu předchozích slov

$$p(w_i|w_1 \dots w_{i-1}) = p(w_i|\boldsymbol{w_{i-n+1}} \dots w_{i-1})$$

- Příklad bigramového modelu

$$p(w) = \prod_{i=1}^{k+1} p(wi|w_{i-1})$$

  - k+1 pro využití end tokenu

N-gramy

- Výpočet pravděpodobnosti

$$p(w_i|w_{i-1}) = \frac{c(w_{i-1}w_i)}{\sum_{w_i} c(w_{i-1}w_i)} = \frac{c(w_{i-1}w_i)}{c(w_{i-1})}$$

- Příklad bigramu:

<s> **Metody** vytěžování dat <end>
<s> Aplikace metody Monte-Carlo <end>
<s> **Metody** psychologie … <end>

Pravděpodobnost výskytu slova „metody“ na začátku věty:

$$p(\boldsymbol{metody} \mid < s >) = \frac{c(< s > \ metody)}{c(< s >)} = \frac{2}{3}$$

Užitečná literatura, kurzy nebo odkazy

- Nautral Language Toolkit (NLTK)
- Fast AI
- Hugging Face
- Weights & Biases

- Papers with Code

- Coursera NLP kurz od Deeplearning.ai